2025.
április 1-2.

TUDOMÁNYOS KONFERENCIA

ABSZTRAKTFÜZET

A Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ
Magyar Természettudományi Múzeum
2024. évi tudományos és gyűjteményi tevékenységéről

Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ
Magyar Természettudományi Múzeum (MTM)
1083 Budapest, Ludovika tér 2–6.

© Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ
Magyar Természettudományi Múzeum, 2025

Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ

Magyar Természettudományi Múzeum

PROGRAM | 2025. április 1.

9^{20} – 9^{30} **Köszöntő**

9^{30} – 9^{50} **Dr. Bálint Zsolt**
Tradíció és innováció: 2024-ben publikált lepkészeti eredményeim

9^{50} – 10^{10} **Katona Gergely**
Egy év a palearktikus molyok birodalmában

10^{10} – 10^{30} **Dr. Tóth Balázs**
A 2024. év lepkefaunisztikai újdonságai a Magyar Természettudományi Múzeum Lepkegyűjteményében

10^{30} – 10^{50} **Dr. Szél Győző**
Kihívások és eredmények a Bogárgyűjteményben 2024-ben

10^{50} – 11^{05} **Szünet**

11^{05} – 11^{25} **Dr. Vas Zoltán**
A gyűjteményi és tudományos munka eredményei a Hártyásszárnyúak gyűjteményében 2024-ben

11^{25} – 11^{45} **Dr. Nagy Hajnalka**
Kiemelkedő gyarapodás a Rákok és egyéb vízi gerinctelenek gyűjteményében

11^{45} – 12^{05} **Szöllősi-Tóth Petra**
„Légyóriások” nyomában: tudománytörténetről és típuskatalógusról

12^{05} – 13^{10} **Ebéd**

13^{10} – 13^{30} **Dr. Locsmándi Csaba**
Gombaizolátumok DNS-alapú azonosítása

13^{30} – 13^{50} Dr. Papp Beáta

Tudományos munka a Mohagyűjteményben 2024-ben: a közös munka gyümölcse, avagy több szem többet lát

14^{10} – 14^{30} Évinger Sándor

2024. évi munkabeszámoló

2025. április 2.

9^{20} – 9^{30} Köszöntő

9^{30} – 9^{50} Dr. Magyar Imre

A pannóniai rétegek korhatározása ősmaradványok alapján

9^{50} – 10^{10} Dr. Dulai Alfréd

Bogárcsiga-maradványok (Mollusca, Polyplacophora) a magyarországi miocénből

10^{10} – 10^{30} Dr. Vörös Attila

Katrabóca: a Balaton-felvidék legszebb triász ammoniteszeinek lelőhelye

10^{30} – 10^{50} Dr. Katona Lajos Tamás

2024-es őslénytani kutatások a Bakonyi Természettudományi Múzeumban

10^{50} – 11^{05} Szünet

11^{05} – 11^{25} Dr. Kutasi Csaba

Védett bogarak felmérése a Zirc–Észak-Litér távvezeték nyomvonalán

11^{25} – 11^{45} Dr. Papp Gábor

Múltunk újdonságai

11^{45} – 12^{05} **Jánosi Melinda**

Kér(d)éses meteoritok az Ásvány- és Kőzettár Meteoritgyűjteményéből

12^{05} – 12^{25} **Fodor Rozália**

Karbon „apák" hajnala – őskörnyezeti megfontolások bioturbációs szerkezetek alapján az Északnyugati-Bükkből

12^{25} – 13^{30} **Ebéd**

Poszterek

Szőke Viktória, Dr. Vas Zoltán:

Biodiverzitás-kutatás a Magyar Természettudományi Múzeumban – öt év taxonómiai eredményei 2019–2023

Szőke Viktória, Dr. Vas Zoltán:

A Magyar Természettudományi Múzeum kutatói által leírt új taxonok 2024-ben

Szőke Viktória:

A Kisebb rovarrendek gyűjteményének kutatási témái és eredményei 2024-ben

Amri Katalin:

Az európai ürge (*Spermophilus citellus*) aktív fajvédelme: tenyésztett ürgék túlélésének és alkalmazkodásának vizsgálata természetes élőhelyen

Somogyi Anna, Dr. Csorba Gábor, Dr. Cserkész Tamás:

Biodiversity Genomics Europe a Magyar Természettudományi Múzeumban

Előadás-kivonatok

Tradíció és innováció: 2024-ben publikált lepkészeti eredményeim

Bálint Zsolt
Lepkegyűjtemény – Állattár – MTM

A muzeológust a munkája a múlthoz (1), a jelenhez (2) és a jövőhöz (3) kapcsolja: így tehát (1) a már meglevő anyagoknak és történetüknek feltárása (történeti kutatások), majd (2) alapkutatásként a meglevő anyagok tudományos feldolgozása (esetemben: nevezéktan, osztályozás és taxonómia), és végül (3) ezek becsatornázása a jövő felé mutató irányokba (alkalmazott kutatások) mindig aktuális feladat. A 2024-ben megjelent munkáimat ebből a hármas perspektívából mutatom be:

1. Három rövid közlemény (3 pp) és egy hosszabb megemlékezés (4 pp), összesen négy publikáció, hét oldalon;
2. Öt taxonómiai (102 pp), egy fiziológiai (12 pp) és egy nevezéktani tanulmány (51 pp), összesen hét publikáció, 175 oldalon;
3. Három konferencia-összefoglaló (8 pp), összesen három publikáció, nyolc oldalon.

Médiumok:
Állattani Közlemények (Budapest); *Annales Musei historico-naturalis hungarici* (Budapest); *Arthropod Structure and Development* (Elsevier) (IF 1.7); *Insect Systematics & Evolution* (Brill) (IF 1.3); *Lepidoptera Novae* (Scientific Publishers); *Magyar Mikroszkópos Társaság* (Budapest); *HUN-REN MFA Yearbook 2023* (Budapest); *Pytheas és Tinta Kiadó* (Budapest); *Zoological Journal of the Linnean Society* (Oxford) (IF 3.0).

Egy év a palearktikus molyok birodalmában

Katona Gergely
Lepkegyűjtemény – Állattár – MTM

A Magyar Természettudományi Múzeum Lepkegyűjteményének egyik jelentős részét képezi a palearktikus molygyűjtemény. Bemutatom azokat az egykori muzeológus kollégákat, és felsorolom azon külföldi lepkészeket, akik az elmúlt 15 évben ezzel a gyűjteményrésszel foglalkoztak. Az ő munkájuk gyümölcse az a gyűjteményrész, amelynek 2024-ben elkészítettem a 86 000 lepkét felölelő gyűjteményrészi leltárát, ez majdnem hatezer taxont tartalmaz. Munkám során számos érdekességet és fontos adatot találtam. Kapcsolódva a „Microlepidoptera of Albania" nemzetközi projekthez, összegyűjtöttem albán példányaink mindeddig publikálatlan adatait. De nemcsak a szomszédos és a balkáni országok faunájára nézve kerültek elő faunisztikai újdonságok, hanem Magyarország faunájára nézve is hat új molylepkefaj rejtőzött ebben a „külföldi" gyűjteményrészben. A Frivaldszky Imre klasszikus gyűjteményéből származó – taxonómiai és tudománytörténeti szempontból egyaránt fontos – példányok mellett összesen 4600 típuspéldányt regisztráltam. Az elkészült adatbázis segítségével több száz, kölcsönzésekből visszakerült vagy ajándékozás útján beérkezett példányt sikerült beosztani, melyből néhány a gyűjteményre új fajt képvisel.

A 2024. év lepkefaunisztikai újdonságai a Magyar Természettudományi Múzeum Lepkegyűjteményében

Tóth Balázs
Lepkegyűjtemény – Állattár – MTM

A Lepkegyűjteménybe 2024-ben számos faunisztikai, természetvédelmi és tudománytörténeti szempontból érdekes példány került. A gyarapodások forrásai kisebb részben ajándékozások, de főleg saját gyűjtések voltak. Közülük kiemelkedő a *Mirlatia arcuata*, melynek a világon a harmadik ismert példányát gyűjtöttük be (41 év után). A saját gyűjtésből származó *Coleophora texanella* és *Hypena lividalis* fajok ugyancsak a hazai faunára újnak bizonyultak, míg a *Grammodes bifasciata* példányai ajándékként érkeztek a gyűjteménybe, szintén az ország faunájára újként. A *Spoladea recurvalis,* a *Diasemiopsis ramburialis*, az *Eublemma ostrina* és a *Mythimna unipuncta* fajokból ötnél kevesebb hazai gyűjteményi példány volt ismert, ám sikeres gyűjtésünk eredményeként a bizonyító példányok száma növekedett. A védett *Whittleia undulella* eddig ismeretlen állományát találtam meg. A gyűjteményi munka során további két fajról – *Idaea determinata, Dicrognophos sartata* – derült ki, hogy példányaikat félrehatározás miatt helytelenül sorolták be, és emiatt magyarországi előfordulásukat eddig nem jelezték. A legtöbb fajból szövetmintákat helyeztem el a genetikai erőforrások gyűjteményében. A fajokat rendszertani sorrendben tárgyalom.

Kihívások és eredmények a Bogárgyűjteményben 2024-ben

Szél Győző
Bogárgyűjtemény – Állattár – MTM

A kihívás szó a két telephelyen való munkavégzésre utal, ami nehezíti a munkánkat. Az összes gyűjteményi munkatárs, tehát Grabant Aranka és Makranczy György, valamint önkénteseink (Székely Kálmán, Szénási Valentin, Sághy Zsolt és Szalóki Dezső) munkáját bemutatom. A tavalyi évben gyűjteményfelállítást és -rendezést, emellett határozást, revíziót, állagmegóvást és fotózást végeztünk. A fotózás során, külföldi kérések teljesítésekor 120 montázsolt képdokumentáció készült – jórészt típusanyagainkról. A feldolgozott anyagok zömét neotrópusi cincérek és futóbogarak, palearktikus ormányosbogarak és vegyes Kárpát-medencei bogárcsaládok képezték, míg a folyamatosan végzett állagmegóvás a gyűjtemény egészére kiterjedt. A külföldi múzeumi munkavégzések és börzék alkalmat nyújtottak a korábban kikölcsönzött anyagok visszaszerzésére. Egy könyvfejezetet és egy népszerűsítő cikket, valamint hét blog- és négy Facebook-bejegyzést írtunk. Összesen három médiamegjelenésünk volt (televízió). Kutattuk az Óbudai-(Hajógyári-) sziget faunáját, melyről jelentést készítettünk – részint a korábbi felvételezések, részint saját terepmunkánk adatai alapján.

A gyűjteményi és tudományos munka eredményei a Hártyásszárnyúak gyűjteményében 2024-ben

Vas Zoltán
Hártyásszárnyúak gyűjteménye – Állattár – MTM

A Hártyásszárnyúak gyűjteményében a fő célkitűzés az évtizedek óta meghatározatlan gyűjteményi anyagok tudományos feldolgozása és az ennek során születő eredmények publikálása: elsődlegesen a szakember híján korábban fel nem dolgozott, régi, külföldi expedíciók során begyűjtött fürkészdarazsak (Ichneumonidae) taxonómiai, biogeográfiai feldolgozása, publikálása. A feldolgozás alatt álló csoportok a gyűjteményben rendszertan szerinti felállításra kerülnek, így a gyűjteményben reprezentált fajszám és a típuspéldányok számának drasztikus növekedése mellett a gyűjteményi rendezettség is fejlődik. Jellemzően az évi több ezer feldolgozott példány egy kisebb hányada tudományos szempontból új információt hordoz; ezek tudományos közzététele, akárcsak a gyűjtemény tudományos feldolgozása, az intézmény alapító okiratában és a muzeológusi munka törvényi hátterében kijelölt kötelesség. 2024-ben e munka eredményeként tíz angol nyelvű tudományos közlemény jelent meg, amelyekben összesen 14 tudományra új fürkészdarázsfaj leírását tettem közzé, valamint számos új, országszintű biogeográfiai előfordulási adatot publikáltam.

Kiemelkedő gyarapodás a Rákok és egyéb vízi gerinctelenek gyűjteményében

Nagy Hajnalka
Rákok és egyéb vízi gerinctelenek gyűjteménye/Talajzoológiai Gyűjteménycsoport – Állattár – MTM

Az előző év kiemelkedő gyarapodásának tekinthető három üvegnyi, a Kongói Demokratikus Köztársaságból származó, és ott kígyókban élősködő Pentastomida (féregatka), amelyeket a gyűjtő, Hardi Richárd juttatott el részünkre. A Rákgyűjteményben ezek az első példányok ebből a rákcsoportból. A féregatkáknak eddig körülbelül 130 faja ismert. Mindegyikük parazita életmódot folytat, testfelépítésük ennek megfelelően erősen módosult, féregszerű, rákra nem hasonlít. Hüllők, madarak és emlősök felső légúti járataiban élnek, főként vérrel táplálkoznak. Emberbe kerülve a pentastomiasis nevű betegséget okozhatják. Az előző év kiemelt tudományos eredménye kettő, tudományra új *Marionina*-faj (*Marionina puntaalanensis* sp. n., *M. orbifera* sp. n.) leírása olasz tengerpartokról gyűjtött bomló tengerifű-maradványokból és egy új *Marionina*-faj (*M. reicharti* sp. n.) leírása a Balaton partján gyűjtött talajmintákból, valamint lehetséges kriptikus speciáció feltárása a *Marionina spicula* nevű fajban. A három új *Marionina*-faj leírását tartalmazó cikk 2024 szeptemberében jelent meg a *Zoosystematics and Evolution* című folyóiratban.

„Légyóriások" nyomában: tudománytörténetről és típuskatalógusról

Szöllősi-Tóth Petra
Kétszárnyúak gyűjteménye – Állattár – MTM

A Kétszárnyúak gyűjteményének meghatározó személyisége volt dr. Kertész Kálmán (1867–1922) és dr. Papp László (1946–2021). Kertész Kálmánt tartják a magyar dipterológia atyjának, a gyűjtemény megalapítójának. Amikor 1896-ban segédőrnek kinevezték, a gyűjtemény összesen hét rovarfiókot számlált, ezt alig hat év alatt 120 rovarfiókra növelte. Az 1956-os tűzvésznek áldozatul esett a Kertész által leírt fajok 241 típuspéldánya. A Kertész Kálmán által leírt – megsemmisült, illetve a gyűjteményben található – fajok típusanyagát összesíti a 2023. évben megjelent típuskatalógus. A gyűjtemény másik kiemelkedő alakja volt Papp László, aki 1970 augusztusától – néhány év kihagyástól eltekintve – egészen 2010-es nyugdíjba vonulásáig a múzeum kötelékében dolgozott. 2010-ben a gyűjtemény példányszáma már elérte az egymilliót. Saját magát „the species hunter" néven nevezte, nem is csoda, hiszen tudományos munkássága kiemelkedő. Az általa leírt fajok száma több mint 700. Ennek közel fele az általa oly kedvelt trágyalegyek (Sphaeroceridae) családjából került leírásra (362 faj, 47 genusz és kilenc szubgenusz). A gyűjteményben lévő típusanyagainak katalogizálása, publikálása folyamatban van.

Gombaizolátumok DNS-alapú azonosítása

Locsmándi Csaba
Gombagyűjtemény – Növénytár – MTM

Az elmúlt néhány évtizedben a hagyományos makro- és mikromorfológiai vizsgálatok mellett a fajok határozásában valamennyi élőlénycsoportnál, így a gombák esetében is egyre nagyobb szerepet kap a genetikai alapú azonosítás, a DNS-vonalkód. A gombák különféle rendszertani csoportjaiban – kevés kivételtől eltekintve – a fajmeghatározásban általánosan elfogadott a sejtmag DNS-ében található, többszörös ismétlésben előforduló rövid, variábilis DNS-szakaszoknak, az ún. ITS-szekvenciáknak a vizsgálata.

Az MTM gombagénbankjában 2024-ben elkezdtük a gomba-izolátumok ITS-alapú azonosítását. Az izolálásra szánt gombafajt először a termőtestek bélyegei alapján határozzuk meg. Az izolálás során bekövetkező fertőzéseket (a Petri-csészében az izolálandó helyett nőhet egy másik gombafaj is) azonban nem tudjuk mindig kiszűrni, ugyanis az izolátum többnyire csak kevés jellegzetes tulajdonsággal rendelkezik (pl. a micélium színe, a növekedés gyorsasága). Ezek alapján nem mindig határozható meg biztonságosan a gombafaj, ezért szükséges az ITS-alapú azonosítás is. Szerencsére 2024-ben az izolátumok szekvenciavizsgálata túlnyomórészt igazolta a termőtest alapú fajmeghatározást. Az MTM gombagénbankja az egyik legnagyobb Európában, a genetikai azonosítás bevezetése tovább növeli a tudományos értékét.

Tudományos munka a Mohagyűjteményben 2024-ben: a közös munka gyümölcse, avagy több szem többet lát

Papp Beáta
Mohagyűjtemény – Növénytár – MTM

A Mohagyűjteményben a kutatások alapvetően két nagy témában folynak: egyrészt a Kárpát-medence, másrészt a Balkán mohadiverzitásának kutatása – különös tekintettel a ritka, veszélyeztetett fajokra. Így a kutatásaink a mohák védelméhez is kapcsolódnak. Az elmúlt évben több nemzetközi mohásztalálkozón sikerült részt venni. Ezek számos új mohaflorisztikai eredménnyel zárultak, és gazdagították az MTM Mohagyűjteményét is ritka fajok példányaival. A Közép-Európai Mohásztalálkozó keretében február végén egy olyan horvátországi kis szigetre látogattunk el, amely mohaflóráját tekintve teljesen feltáratlan volt. Itt a saját gyűjtésemből négy Horvátországra új fajt sikerült kimutatni. A Brit Mohásztársaság áprilisban Magyarországon tartotta a terepi konferenciáját. Ennek eredményeként öt fajt sikerült a magyar mohaflórához adnunk.
Két évtizedes közös munka eredménye volt a Szerb Moha Vörös Lista létrejötte, amelyhez a tizennégy expedíciónk során gyűjtött 5100 példány tanulmányozása nélkülözhetetlen volt.

A pannóniai rétegek korhatározása ősmaradványok alapján

Magyar Imre
Őslénytani és Földtani Tár – MTM

A Pannon-medencét kitöltő, vastag felső miocén–pliocén tavi rétegsorban relatív korhatározásra az ősmaradványokat lehet használni, elsősorban a puhatestűeket (kagylókat és csigákat) és a dinoflagelláta algákat. A biosztratigráfiai (életrétegtani) tagolás új fajok megjelenésén alapul. A gyakorlatban ez a módszer számos buktatót rejt, hiszen egy adott helyen feltáruló rétegsorban gyakran nem lehetünk biztosak abban, hogy egy faj hiányát az okozza-e, hogy az első megjelenésénél idősebbek a rétegek vagy pedig egyéb tényezők, mint pl. az adott faj számára élőhelynek alkalmatlan környezet, a tafonómiai folyamatok, vagy éppen a puszta véletlen. A biosztratigráfiai célra legjobban használható ősmaradványok ezért olyan csoportokhoz tartoznak, amelyek időben fokozatosan vagy hirtelen, de mindig elágazás, párhuzamosan létező utódfajok nélkül fejlődnek. Ilyen esetekben egyetlen faj (kronospecies) jelenléte is elegendő a biztos korhatározáshoz. A múzeumban őrzött paksi mélyfúrási anyagból számos ilyen példát mutatunk be, ráadásul a paksi fúrómagok mágnesrétegtani eredményeire támaszkodva a fajok közötti határok korát millió években is meg tudjuk adni.

Bogárcsiga-maradványok (Mollusca, Polyplacophora) a magyarországi miocénből

Dulai Alfréd
Rétegtani gyűjtemény – Őslénytani és Földtani Tár – MTM

A puhatestűek (Mollusca) a leggyakoribb és legismertebb miocén ősmaradványok közé tartoznak, de a csigákhoz (Gastropoda) és a kagylókhoz (Bivalvia) képest a bogárcsigákról (Polyplacophora) kevés információval rendelkezünk. Korábban Szokolyáról (4 faj) és Bándról (8 faj) publikáltam középső miocén Polyplacophorákat. Az elmúlt évtizedben végzett gyűjtések, illetve magángyűjtők anyagai alapján újabb öt hazai lelőhelyről kerültek elő változatos chiton anyagok, amelyeknek a feldolgozása folyamatban van egy cikksorozatban. Borsodbóta (3 faj), Várpalota (8 faj), Devecser (8 faj), Letkés (8 faj) és Mecsekpölöske (12 faj) számos újdonságot szolgáltatott a hazai miocén vonatkozásában (hét faj első magyarországi előfordulása: *Leptochiton sulci*, *Parachiton africanus, Callochiton doriae, Craspedochiton altavillensis, C. schafferi, C. minutulus, A. lacrimulifera*). Emellett három faj az egész Középső-Paratethys-tengerben is új előfordulásnak számít (*Stenosemus radiatus, Rhyssoplax etruscus, Acanthochitona oblonga*). Ezekkel az új adatokkal jelenleg 19 Polyplacophora-fajt ismerünk a hazai középső miocénből, ami a Középső-Paratethys egyik leggazdagabb faunáját jelenti.

Katrabóca: a Balaton-felvidék legszebb triász ammoniteszeinek lelőhelye

VÖRÖS ATTILA
Őslénytani és Földtani Tár – MTM

A Nemesvámos közelében fekvő Gyűrtető hegyvonulat Katrabóca nevű D-i részén lévő Katrabóca II. jelű szelvény 25 rétegének és faunájának rövid leírását VÖRÖS (1998) munkája tartalmazza. Az utóbbi években Bercsényi M. és Pintér Zs. amatőr gyűjtők újra feltárták a lelőhelyet, és hatalmas mennyiségű ősmaradványt (elsősorban ammoniteszeket) gyűjtöttek a legdúsabban faunás rétegekből. Az újonnan gyűjtött ladin (longobárd) ammonitesz anyag mintegy 450 példányból áll; ebből 117 példány volt fajra meghatározható; közülük a legszebbeket bemutatjuk ebben az előadásban. A lencsésen megjelenő csiga–kagyló kokvína a vázak tengeralatti átülepítésével és gyors cementációjával keletkezett. Ugyancsak üledékmozgásokra utal a következő rétegek szerkezete; a gazdag *Arpadites* együttes nagy része töredékes, és a példányok kaotikusan helyezkednek el. A leggazdagabb faunát adó rétegben a nagy méretű, vas–mangánoxiddal bevont *Protrachyceras*-ok rétegződéssel párhuzamos elrendeződése nyugodt, lassú kondenzált üledékképződésre utal. Az új gyűjtések jelentősen bővítették a katrabócai ammonoidea fauna rendszertani összetételét; a 23 taxon közül kilenc új a helyi faunára nézve.

2024-es őslénytani kutatások a Bakonyi Természettudományi Múzeumban

Katona Lajos Tamás[1], Kovács András[2], Donkó Tamás[3], Magyar Imre[4]

1 Geológiai gyűjtemény – MTM Bakonyi Természettudományi Múzeuma

2 Anyagmérnöki Intézeti Tanszék – Pannon Egyetem

3 Medicopus Nonprofit Ltd.

4 Őslénytani és Földtani Tár – MTM

A 2024-es évben az egyik téma a több éve tartó Paks II. mélyfúrások őslénytani feldolgozása, amit dr. Magyar Imrével közösen végzünk. A kilenc mélyfúrásból 148 mintát gyűjtöttünk be, belőlük 13 184 csigahéjat határoztunk meg, ezek 27 nemzetségbe és 92 fajba tartoznak. A fúrásokból több olyan fajt is találtunk, melyek eddig ismeretlenek voltak a hazai faunából. A fajok határozásában Berta Tibor magánkutató segített, az eszközöket és a kiszállásokat az NKFI-143787 pályázat finanszírozta.

A másik munka a máriagyüdi mamutleletek feldolgozása volt. Eddig úgy tudjuk, hogy három különböző korú egyedtől származnak azok a csontok, amelyeket a múzeumba szállítottunk. A preparálás előtt a tömbökről CT-felvételeket készítettünk, ezek megmutatták a csontok helyzetét és a belső szerkezetüket. A csontok preparálásakor azt tapasztaltuk, hogy rajtuk több helyen löszpáncél alakult ki, amit sem áztatással, sem véséssel nem lehetett eltávolítani úgy, hogy ne sérültek volna jobban a leletek. Ezért a mesterséges intelligencia bevonásával valósághű, a szennyeződéstől virtuálisan megtisztított CT-modelleken kezdtünk dolgozni. A csontok preparálásában Keserü Ildikó geológus preparátor segített.

Védett bogarak (Coleoptera) felmérése a Zirc–Észak-Litér távvezeték nyomvonalán

Kutasi Csaba
MTM Bakonyi Természettudományi Múzeuma

Külső megbízás alapján vizsgáltuk a Zirc és Litér között tervezett távvezeték 22 km hosszú nyomvonalának bogárfaunáját. Az érintett élőhelyek részben a Keleti-Bakony és a Kádártai dolomitmezők Natura 2000-es területeken találhatók. A feltárást 2023 októberétől egy éven keresztül végeztük egyeléssel, fűhálózással és rovarcsapdákkal. A megadott 92 területfoglalási helyszínből 27 mintavételi pontot választottunk ki, melyeknél összesen 108 talajcsapdát ástunk le. A nyomvonal mentén, a tölgyeseket érintő területeken, tíz darab boros-banános illatcsapdát helyeztünk ki a lombkoronába. A mintavételezéseket havonta végeztük. Összesen – 12 bogárcsaládba tartozó – 44 védett fajt találtunk, melyek a legnagyobb számban a futóbogarak (Carabidae, 17), a cincérek (Cerambycidae, 9) és a ganéjtúró bogarak (Scarabaeidae, 5) közül kerültek ki. A kimutatott fajok közül hat közösségi jelentőségű, Natura 2000-es jelölőfaj: *Carabus hungaricus* (magyar futrinka), *Cerambyx cerdo* (nagy hőscincér), *Cucujus cinnaberinus* (skarlátbogár), *Limoniscus violaceus* (kék pattanó), *Lucanus cervus* (nagy szarvasbogár), *Morimus funereus* (gyászcincér).

Múltunk újdonságai

Papp Gábor
Ásvány- és Kőzettár – MTM

2024-ben a belső pályázatnak hála az Országos Levéltárban múzeumunkkal kapcsolatos iratokat kutathattam és fényképezhettem. A nádori irattárak teljes feldolgozása mellett az 1920-as évek elejére vonatkozó gyűjteményegyetemi iratokra is futotta az időmből. Ezekből mutatok be egy-két érdekességet.

1. Horváth Géza állattári igazgató nyugdíjazásának titkos története. Horváth Géza, a kitüntetésekkel és tiszteleti tagságokkal legdúsabban dekorált magyar zoológus, Fejérpataky László nemzeti múzeumi főigazgató 1923. március 6-i váratlan halála után az MNM megbízott főigazgatójaként működött december közepéig. Bár nem vállalta a véglegesítést, nevét tiszteletből felterjesztették a kultuszminiszterhez a főigazgatói posztra. Nem sokkal később felfüggesztését és fegyelmi eljárás alá vonását javasolták, ami nyugdíjba vonulása miatt maradt el. Mi történt?

2. Épületes történetek. Hóman Bálint négy hónappal főigazgatói kinevezése után részletes elaborátumot készített Klebelsberg Kunó kultuszminiszternek a nemzeti múzeumi „épületkérdés megoldását" illetően. Az 1924. április 12-én aláírt kézirat néhány részletének ismertetése mellett a Növénytár későbbi, „tündérpalotai" elhelyezésének hátteréről is beszélek.

Kér(d)éses meteoritok az MTM Ásvány- és Kőzettárának Meteoritgyűjteményéből

JÁNOSI MELINDA
Ásvány- és Kőzettár – MTM

Az 1956-os tűzvész előtt mind a lelőhelyek, mind a példányszám tekintetében kiemelkedő gazdagságú meteoritgyűjteményünk volt. Példányaihoz kapcsolódóan – bár ezeknek több mint fele 1956-ban elpusztult – csaknem minden évben, olykor több alkalommal is érkeznek megkeresések. A megmentett és az égés után újraleltározott meteoritjaink legfontosabb adatai (lelőhely, méret, tömeg, állapot) ugyan nyilvánosan hozzáférhetőek, de az a tendencia a meteoritikában, hogy a szakemberek, illetve a lelkes amatőr gyűjtők igyekeznek egy-egy régi hullás vagy találás meteoritjáról, az adott lelőhely összes fellelhető példányáról, minden, a nyilvános katalógusokban esetleg nem szereplő adatot (mint a példányok származása, eredeti tömege, fotó[i] stb.) összegyűjteni és publikálni. E kérések nyomán derült ki, hogy a nyilvántartásunkban szereplő példányok azonosítása néhány esetben nem eléggé megbízható, azaz kérdéses. Előadásomban az adatkéréses és kérdéses meteoritjainkról, a kutatómunka menetéről és eredményeiről számolok be.

Karbon „apák" hajnala – őskörnyezeti megfontolások bioturbációs szerkezetek alapján az Északnyugati-Bükkből

Fodor Rozália
Őslénytani és földtani gyűjtemény – Mátra Múzeum – MTM

Nagyvisnyótól északkeletre, a 422. vasúti szelvénynél 2023-ban a Debreceni Egyetem kutatóival közösen szelvény menti feltárást végeztünk, hogy paleoichnológiai adatokat gyűjtsünk a 310 millió évvel ezelőtti üledékképződési környezetre vonatkozóan. A mintákban hat életnyomnemet határoztunk meg. A megfigyelt életnyomközösség összetételének változásai alapján vertikálisan három életnyomszövetet (ichnofabric) különítettünk el: *Phycosiphon, Nereites* – *Phycosiphon* és *Chondrites* – *Nereites* – *Zoophycos* életnyomszöveteket. Az életnyomok sűrűsége mindhárom életnyomszövet esetében alulról felfelé haladva növekszik. Ez összhangban van a kőzetanyag szelvényen belüli változásaival: az életnyomszinteken belül felfelé haladva az üledék finomodik, oxidáltságának mértéke csökken, síklemezesség válik jellemzővé. A megfigyelt életnyomok a *Cruziana* ichnofácies disztális részét képviselik. Ez az ichnofácies a parttávoli környezet hullámbázis és viharbázis közötti, viharok által rendszeresen zavart részét azonosítja üledékképződési környezetként. Ezek az eredmények új megvilágításba helyezik a bükki karbon őskörnyezeti viszonyait, ezért szükség van a terület átfogó paleoichnológiai vizsgálatára.

Poszterek

Biodiverzitás-kutatás a Magyar Természettudományi Múzeumban – öt év taxonómiai eredményei 2019–2023

Szőke Viktória[1], Vas Zoltán[2]

1 Kisebb rovarrendek gyűjteménye – Állattár – MTM

2 Hártyásszárnyúak gyűjteménye – Állattár – MTM

Az MTM muzeológus kutatóinak egyik legfontosabb feladata (sőt, törvényi kötelezettsége) a gyűjteményekben őrzött példányok tudományos feldolgozása és az ennek során keletkező tudományos eredmények közlése. Az utóbbi évek során rendszeressé vált, hogy összegezzük és megosztjuk a kutatók biodiverzitás-kutatásban elért legfrissebb eredményeit, betekintést adva ezzel a múzeum taxonómiai műhelyeibe. A világszínvonalú, kontinenseken és geológiai időkön átívelő tudományos eredmények gyarapították a múzeumban őrzött természetrajzi örökségünket, valamint tudásunkat a puszta fennmaradásunk érdekében is egyre több figyelmet igénylő biológiai sokféleségről, azaz a biodiverzitásról. A poszter a múzeumban folyó taxonómiai kutatások eredményeit összegzi a 2019 és 2023 közti évekből. Az MTM 34 kutatója és szerződéses önkéntese ebben az időszakban 477 taxont írt le (úgymint 436 fajcsoport-, 40 genuszcsoport- és egy családcsoporttaxont). Az új taxonok döntően recensek, a fajcsoportnevek közel 10%-a, míg a genuszcsoportnevek 25%-a alapul fosszilis példányokon. Az újonnan leírt fajok és alfajok szinte minden kontinensről, a világ összesen 72 országából származnak.

A Magyar Természettudományi Múzeum kutatói által leírt új taxonok 2024-ben

Szőke Viktória[1], Vas Zoltán[2]

1 Kisebb rovarrendek gyűjteménye – Állattár – MTM

2 Hártyásszárnyúak gyűjteménye – Állattár – MTM

A múzeum 12 kutatója 2024-ben összesen 49 új taxont – úgymint 42 tudományra új fajt és hét nemzetséget – fedezett fel, illetve írt le a biodiverzitás-kutatás legújabb eredményeiként. Az MTM-ben 2024-ben leírt valamennyi új taxon az állatok rendszertani országába tartozik. Többségük ma is élő állatokat reprezentál, azonban öt új nemzetség és kilenc új faj már kihalt. A múzeum rovarászai két új nemzetséget és 29 új fajt jegyeztek: négy álkérészfajt, a boglárkalepkék egy nemzetségét és öt faját, a szitkárok egy nemzetségét és egy faját, a bagolylepkék két faját, két lisztesfátyolkafajt, egy szivacsfátyolkafajt és 14 fürkészdarázsfajt. A nem rovar gerincteleneket egy kréta időszaki, kihalt álskorpió (nemzetség és faj), három televényféregfaj, a miocén korú, kihalt csigák hét faja, valamint a pörgekarúak négy, jura időszaki, kihalt nemzetsége és egy faja képviseli. A gerincteleneknél jóval ritkább az új gerinces állatok felfedezése, ám a múzeum kutatói évről évre mégis megörvendeztetik a világot egy-egy új gerinces fajjal is, így 2024-ben egy új denevérfajjal.

A Kisebb rovarrendek gyűjteményének kutatási témái és eredményei 2024-ben

Szőke Viktória
Kisebb rovarrendek gyűjteménye – Állattár – MTM

A Kisebb rovarrendek gyűjteményében dolgozó kutatók több kutatási témába sorolható publikációt készítettek a tavalyi év során – e sokféle tudományos eredményt összegzi a poszter. Három tudományra új rovarfaj (egy szivacsfátyolka és két lisztesfátyolka) leírását készítette el Szőke Viktória és Sziráki György. Szintén a taxonómia területét érintő, paleozoológiai tematikájú cikkben egy burmai borostyánban megőrzött fürgetetűpéldányról közölt újabb ismereteket Sziráki György. Faunisztikai eredmény is született: faunánk két szivacsfátyolkafajjal gyarapodott 2024 során – Szőke Viktória feldolgozómunkájának köszönhetően. A tudománytörténeti kutatómunka két eredménye (több szerző együttműködése által) a gyűjtemény eddigi történetét összefoglaló írás, illetve a múzeumtörténet tudományos részét gyarapító, a már hagyományossá vált sorozat részeként megjelent összefoglaló cikk a múzeum kutatóinak 2023-ban leírt új taxonjairól. A tudományos közéletben pedig két cikk által voltak érintettek szerzőtársként a gyűjtemény kutatói: Puskás Gellért a Magyarországot is elérő fajismereti krízist elemző cikkben, Szőke Viktória pedig a taxonómiai stabilitást veszélyeztető tényezőket tárgyaló publikációban.

Az európai ürge (*Spermophilus citellus*) aktív fajvédelme: tenyésztett ürgék túlélésének és alkalmazkodásának vizsgálata természetes élőhelyen

Amri Katalin[1,2,3]

1 *Madárgyűjtemény – Állattár – MTM;*

2 *Vadgazdálkodási és Természetvédelmi Intézet, Gödöllő – Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem;*

3 *Állattenyésztési Tudományok Doktori Iskola, Kaposvár – Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem;*

Az európai ürge (*Spermophilus citellus*) fokozottan védett, füves pusztákhoz kötődő faj, melynek állománya szerte Európában csökken. A faj ökológiai szerepe jelentős, mert fontos táplálékállata számos ragadozónak, például a molnárgörénynek, a kerecsensólyomnak és a parlagi sasnak. Az ürgekolóniák csökkenő száma, a szigetszerűen elhelyezkedő állományok romló helyzete indokolttá teszi az aktív természetvédelmi beavatkozásokat. Kutatásomban az eddigi egyetlen tenyésztési programból származó, a Fertő-Hanság Nemzeti Park területére telepített ürgék megtelepedését, túlélését, szaporodását és alkalmazkodóképességét vizsgálom vadon született ürgékkel összehasonlítva. Célom azoknak a tényezőknek a feltárása, amelyekben a tenyésztett és a vadon született ürgék eltérhetnek, és annak tisztázása, hogy ezek hátrányosan befolyásolják-e fennmaradásukat természetes környezetben.

Az eddigi eredmények szerint a tenyésztett ürgék nagy része sikeresen áttelelt és szaporodott a kiengedési területen, az állomány növekszik. A kutatás során szerzett ismereteket a későbbiekben az ürgetenyésztési és -telepítési programokba beépítjük, ezen túlmenően a projekt más veszélyeztetett fajok megőrzésére is mintaként szolgálhat.

Biodiversity Genomics Europe a Magyar Természettudományi Múzeumban

Somogyi Anna[2], Csorba Gábor[1], Cserkész Tamás[1]

1 Emlősgyűjtemény – Állattár – MTM

2 Szipókás rovarok gyűjteménye – Állattár – MTM

A Biodiversity Genomics Europe (BGE) projekt 2022 őszén indult, húsz ország 33 intézményének részvételével, az Európai Unió támogatásával. Célja, hogy genomikai kutatások révén új és pontos módszereket kínáljon a természetvédelmi intézkedések megalapozásához, a biológiai sokféleség megőrzéséhez és a biológiai rendszerek megértéséhez. A projekt várhatóan komoly hatást gyakorol majd a globális természetvédelmi politikára és a fenntartható fejlődés irányvonalaira. Az MTM számos módon járul hozzá a projekt célkitűzéseihez:

1. több mint ezer múzeumi mintát készített elő és küld ki DNS-barcoding alapú fajazonosításra;
2. a Debreceni Egyetemmel közösen közreműködik a mezei hörcsög (*Cricetus cricetus*) és a magyar szöcskeegér (*Sicista trizona*) referenciagenomjának elkészítésében, továbbá populációgenomikai vizsgálatokat végez RAD-seq és újraszekvenálás módszerekkel;
3. mintát biztosít egy magyar kezdeményezésre jelölt faj (malackaormányos *Herpes porcellus*) referenciagenomjának elkészítésére;
4. ökológiai szempontból fontos mintavételi sorozatokkal járul hozzá az európai szintű talaj-metabarcoding kutatásokhoz;
5. a BGE Bioblitz alprojektjének egyik nyertesével, a Magyar Biodiverzitás-kutató Társasággal együttműködve, állattári és növénytári közreműködéssel támogatja a nagy hatékonyságú, multitaxon-központú terepi kutatásokat és a genetikai erőforrások gyűjteményének fejlesztését.

A Biodiversity Genomics Europe projektet a Horizon Europe finanszírozza a „Biodiverzitás, körkörös gazdaság és környezetvédelem" (REA.B.3) program keretében, támogatási szerződés száma: 101059492; a Svájci Oktatási, Kutatási és Innovációs Államtitkárság (SERI) társfinanszírozásával a 22.00173 számú szerződés keretében, valamint a UK Research and Innovation (UKRI) által a UK Horizon Europe finanszírozási garanciaprogram keretében.

Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ
Magyar Természettudományi Múzeum, 2025

Felelős kiadó: Demeter Szilárd Csaba elnök

ISBN 978-963-9877-55-9

Kiadványterv, grafika: Palocsán Adrienn

Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ
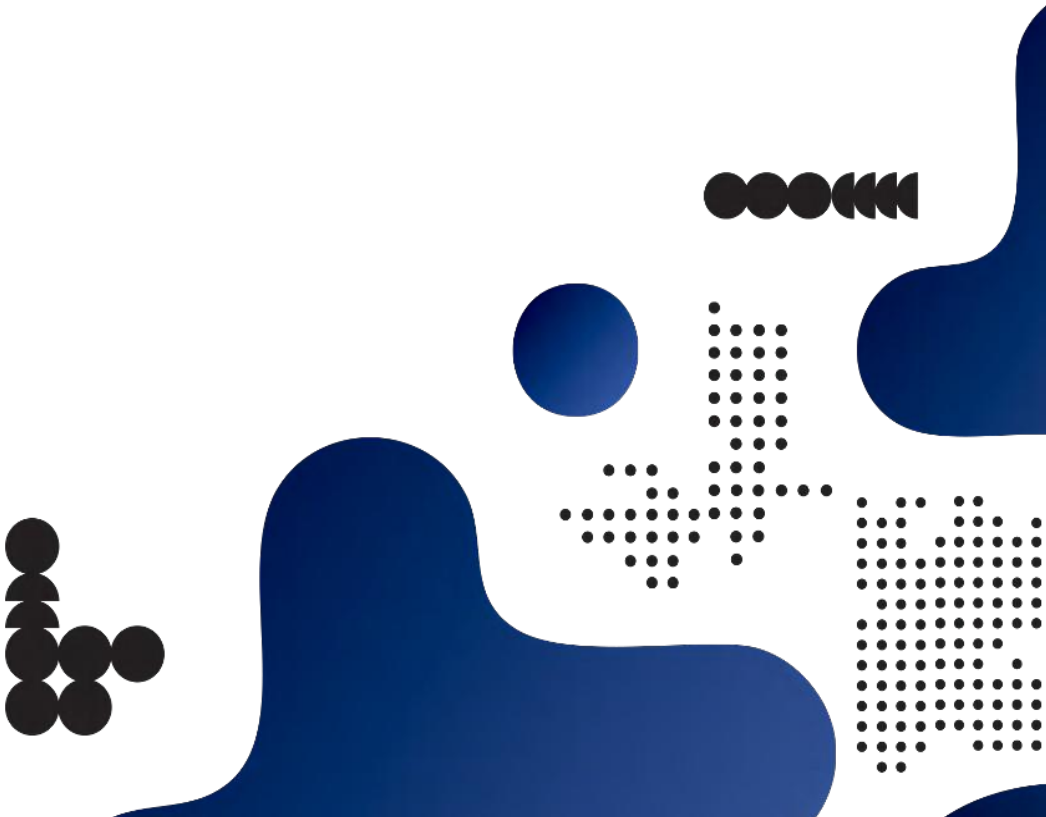
Magyar Természettudományi Múzeum